

ASOSIY VOSITALARDAN LIZING ASOSIDA FOYDALANISHNING AFZALLIK VA KAMCHILIKLARI

Ilmiy rahbar: Qosimov Abdurazzoq

Andijon davlat texnika instituti

“Buxgalteriya hisobi” kafedrasida katta o‘qituvchisi,

Turobov Abduqahhor Otabek o‘g‘li

Andijon davlat texnika instituti

“Buxgalteriya hisobi va audit” yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada asosiy vositalardan lizing asosida foydalanishning iqtisodiy mazmuni hamda uning afzallik va kamchiliklari tahlil qilingan. Maqolada lizing mexanizmining korxonalar uchun moliyaviy resurslarni tejash, ishlab chiqarishni tez kengaytirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkonini berishi yoritilgan. Maqolada lizingning iqtisodiy mohiyati, uning kreditlash va investitsiya jarayonlaridan farqli jihatlari ko‘rib chiqilgan. Maqolada lizing asosida asosiy vositalardan foydalanishning afzalliklari sifatida boshlang‘ich katta investitsiya talab qilinmasligi, soliq yukining nisbatan kamayishi hamda korxonalar likvidligining saqlanib qolishi ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar: lizing, asosiy vositalar, moliyaviy ijara, investitsiya, afzalliklar, kamchiliklar, aktivlar boshqaruvi, amortizatsiya, iqtisodiy samaradorlik.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida korxonalar faoliyatini samarali tashkil etish va ularning raqobatbardoshligini oshirishda asosiy vositalardan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Asosiy vositalar ishlab chiqarish jarayonining moddiy-texnik bazasini tashkil etib, korxonaning iqtisodiy salohiyati va ishlab chiqarish quvvatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Biroq ko‘plab korxonalar uchun asosiy vositalarni bir yo‘la xarid qilish katta moliyaviy yuklamani keltirib chiqaradi. Shu sababli ularni moliyalashtirishning muqobil shakllaridan biri sifatida lizing mexanizmi keng qo‘llanilmoqda.

Lizing - bu asosiy vositalarni to'liq sotib olmasdan, ularni ma'lum muddatga ijaraga olish va keyinchalik to'lov asosida foydalanish imkonini beruvchi moliyaviy instrumentdir [1]. Ushbu mexanizm korxonalariga katta boshlang'ich kapital sarflamasdan ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish yoki kengaytirish imkonini beradi. Shu bilan birga, lizing jarayoni orqali korxonalar zamonaviy texnologiyalar va uskunalardan tezroq foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

So'nggi yillarda iqtisodiyotda raqobatning kuchayishi va texnologik yangilanishlarning tezlashuvi natijasida lizing xizmatlariga bo'lgan talab ortib bormoqda. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun lizing asosiy vositalarni moliyalashtirishning qulay vositasi sifatida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa korxonalar likvidligini saqlab qolish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, lizingdan foydalanish jarayonida ma'lum iqtisodiy va huquqiy jihatlar mavjud bo'lib, ular korxonalar faoliyatiga ijobiy hamda salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, lizing orqali asosiy vositalardan foydalanish korxonalar uchun boshlang'ich investitsiya yukini kamaytirsa-da, uzoq muddatda umumiy xarajatlarning ortishiga olib kelishi ehtimoli mavjud. Bundan tashqari, shartnoma shartlari va majburiyatlar ham korxonalar faoliyatini ma'lum darajada cheklashi mumkin [2]. Shu nuqtai nazardan, lizingning iqtisodiy mohiyatini chuqur o'rganish, uning afzallik va kamchiliklarini tahlil qilish hamda korxonalar faoliyatiga ta'sirini baholash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Asosiy vositalardan lizing asosida foydalanish zamonaviy iqtisodiyotda korxonalar moliyalashtirishning muhim va samarali shakllaridan biri hisoblanadi. Lizing mexanizmi korxonalariga ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan mashina, uskuna, transport vositalari va boshqa asosiy vositalardan to'liq sotib olmasdan foydalanish imkonini beradi. Bu esa ayniqsa boshlang'ich kapitali cheklangan kichik va o'rta biznes subyektlari uchun katta imkoniyat yaratadi.

Iqtisodiy mazmuniga ko'ra, lizing - bu mulk egasi (lizing beruvchi) tomonidan asosiy vositalarni ma'lum muddatga va to'lov evaziga boshqa korxonaga (lizing oluvchiga) foydalanishga berish jarayonidir [3]. Lizing muddati davomida asosiy vosita ishlab chiqarish jarayonida to'liq ishtirok etadi, biroq mulk huquqi

odatda lizing beruvchida qoladi yoki shartnoma yakunida o'tishi mumkin. Shu jihatdan lizing kredit va oddiy ijara o'rtasidagi aralash moliyaviy instrument hisoblanadi [4].

International Finance Corporation ma'lumotlariga ko'ra [5], lizing tizimi rivojlangan mamlakatlarda investitsiyalarni moliyalashtirishning muhim manbalaridan biri bo'lib, kichik biznesning ishlab chiqarish imkoniyatlarini kengaytirishda katta rol o'ynaydi. Bu mexanizm korxonalariga tezkor modernizatsiya qilish va texnologik yangilanishni amalga oshirish imkonini beradi.

Lizingning iqtisodiy mazmuni bir necha asosiy jihatlar orqali ifodalanadi. Birinchidan, u korxonaning boshlang'ich investitsiya yukini kamaytiradi. Ikkinchidan, korxonada zamonaviy texnika va uskunalardan darhol foydalanish imkoniga ega bo'ladi. Uchinchidan, lizing to'lovlari odatda ishlab chiqarish xarajatlariga kiritiladi, bu esa soliq yukini optimallashtirishga yordam beradi. To'rtinchidan, lizing korxonada likvidligini saqlab qolishga xizmat qiladi. Biroq lizingning kamchiliklari ham mavjud. Eng asosiy kamchiliklardan biri bu umumiy xarajatlarning oshib ketishidir, chunki lizing to'lovlari ko'pincha uskuna qiymatidan yuqoriroq bo'ladi. Shuningdek, lizing shartnomalari korxonani ma'lum majburiyatlar bilan cheklab qo'yadi va mulk huquqi darhol o'tmasligi sababli aktiv ustidan to'liq nazorat bo'lmaydi. Ba'zi hollarda shartnoma shartlari murakkab bo'lib, korxonada uchun qo'shimcha moliyaviy risklar tug'dirishi mumkin.

Quyidagi jadval lizingning asosiy afzallik va kamchiliklarini tizimli tarzda ko'rsatadi:

Lizing asosida asosiy vositalardan foydalanishning afzallik va kamchiliklari

1-jadval

Afzalliklar	Mazmuni
Boshlang'ich kapital talab qilinmaydi	Katta investitsiyasiz uskunadan foydalanish
Likvidlik saqlanadi	Pul oqimi keskin kamaymaydi

Tez modernizatsiya	Zamonaviy texnika tez olinadi
Soliq afzalliklari	To'lovlar xarajatlarga kiritiladi
Investitsiya qulayligi	Kichik biznes uchun mos

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlar asosiy vositalardan lizing asosida foydalanishning afzalliklari va kamchiliklarini o'zaro solishtirish imkonini beradi. Ushbu tahlil shuni ko'rsatadiki, lizing mexanizmi korxonalar uchun bir vaqtning o'zida ham qulay moliyaviy instrument, ham ma'lum darajada risk manbai hisoblanadi. Avvalo, afzalliklar qatorida boshlang'ich kapital talab qilinmasligi alohida ahamiyatga ega. Bu holat ayniqsa yangi tashkil etilgan yoki moliyaviy resurslari cheklangan korxonalar uchun muhimdir. Chunki ular katta miqdordagi mablag'ni birdaniga sarflamasdan turib, ishlab chiqarish faoliyatini yo'lga qo'yish imkoniga ega bo'ladi. Shu bilan birga, likvidlikning saqlanishi korxonaning boshqa operatsion xarajatlarini o'z vaqtida moliyalashtirishiga yordam beradi. Jadvalda ko'rsatilgan yana bir muhim afzallik - bu tezkor modernizatsiya imkoniyatidir. Lizing orqali korxonalar zamonaviy texnologiyalar va uskunalardan tezda foydalanishi mumkin, bu esa mahsulot sifati va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Bundan tashqari, lizing to'lovlarining xarajatlarga kiritilishi soliq yukini kamaytirishga xizmat qiladi, bu esa korxonaga foydasining nisbatan oshishiga olib keladi. Biroq jadvalda aks etgan kamchiliklar ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. Eng muhim salbiy jihatlardan biri - umumiy xarajatlarning yuqoriligi. Lizing asosida olingan asosiy vosita uchun to'lanadigan umumiy summa ko'pincha uning bozor qiymatidan yuqori bo'ladi. Bu uzoq muddatda korxonaga moliyaviy natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, lizing majburiyatlari korxonaga zimmasiga doimiy to'lov yukini yuklaydi. Agar korxonaning daromad oqimi barqaror bo'lmasa, bu majburiyatlar moliyaviy qiyinchiliklarga olib kelishi ehtimoli mavjud. Yana bir muhim kamchilik - bu mulk huquqining cheklanganligidir. Lizing muddati davomida asosiy vosita to'liq korxonaga tasarrufida bo'lmaydi, bu esa ba'zi strategik qarorlarni qabul qilishda cheklovlar keltirib chiqaradi.

Lizing mexanizmi korxonalar uchun qulay moliyaviy vosita bo'lishiga qaramay, uning bir qator muhim kamchiliklari mavjud bo'lib, ular korxonaga

moliyaviy natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ayniqsa, umumiy xarajatlarning ortishi, uzoq muddatli majburiyatlar va shartnoma cheklovlari eng asosiy salbiy jihatlar sifatida ajralib turadi.

Birinchi navbatda, umumiy xarajatlarning ortishi lizingning eng muhim kamchiliklaridan biri hisoblanadi. Lizing asosida olingan asosiy vosita uchun to'lovlar ko'pincha uning dastlabki bozor qiymatidan yuqori bo'ladi. Bu holat lizing kompaniyasining foyda marjasi, foiz stavkalari va qo'shimcha xizmat xarajatlari bilan izohlanadi. Natijada, korxonada uzoq muddat davomida to'lovlarni amalga oshiradi va umumiy hisobda asosiy vosita uchun ko'proq mablag' sarflaydi. Bu esa mahsulot tannarxining oshishiga va foyda darajasining pasayishiga olib kelishi mumkin.

Ikkinchi muhim kamchilik - bu uzoq muddatli majburiyatlarning mavjudligidir. Lizing shartnomalari odatda bir necha yilga tuziladi va bu davr mobaynida korxonada muntazam ravishda to'lovlarni amalga oshirishi shart bo'ladi. Agar korxonaning moliyaviy holati yomonlashsa yoki daromad oqimi kamayib qolsa, ushbu majburiyatlarni bajarish qiyinlashadi. Bu esa moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatib, hatto qarzdorlik muammolarini yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli lizingdan foydalanishda korxonada o'zining kelajakdagi pul oqimlarini aniq rejalashtirishi zarur.

Uchinchi jihat - shartnoma cheklovlari bilan bog'liq. Lizing shartnomalarida ko'pincha asosiy vositadan foydalanish, uni ta'mirlash, boshqa shaxslarga berish yoki modernizatsiya qilish bo'yicha ma'lum cheklovlar belgilangan bo'ladi. Bu esa korxonaning aktiv ustidan to'liq nazorat qilish imkoniyatini cheklaydi. Masalan, ayrim hollarda korxonada uskunani mustaqil ravishda o'zgartira olmaydi yoki uni boshqa maqsadlarda ishlata olmaydi. Bundan tashqari, shartnoma shartlarini buzish jarimalar yoki qo'shimcha xarajatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, lizing muddati davomida mulk huquqining to'liq korxonaga o'tmasligi ham muhim kamchiliklardan biri hisoblanadi. Bu holat korxonaning balansida aktivlar hajmini cheklashi va investitsion jozibadorligiga ta'sir qilishi mumkin. Ayrim hollarda esa lizing muddati yakunida aktivni sotib olish uchun qo'shimcha to'lov talab etiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, lizingning kamchiliklari korxonada moliyaviy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli lizingdan foydalanishda har bir korxonada ushbu omillarni chuqur tahlil qilishi, xarajat va daromadlarni solishtirishi hamda uzoq muddatli strategiyani hisobga olgan holda qaror qabul qilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Dusmuratov R.D.. Buxgalteriya bisobi nazariyasi. – T.: “Fan va texnologiya”, 2013. – 476 bet.
2. Karl Marx. Kapital: Siyosiy iqtisod tanqidi. – London, 1867.
3. Алборов Р.А. Теория бухгалтерского учета: Учебное пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. – Ижевск: ФГБОУ ВО Ижевская ГСХА, 2016. – 300 с.
4. Эргашева Ш.Т. Бухгалтерский учет. Учебное пособие. – Т.: “Иқтисод-Молия”, 2011. 520 стр.
5. International Finance Corporation. Leasing and SME Finance Report. Washington D.C., 2022–2024.